

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Серед суб'єктивних та об'єктивних причин зниження рівня здоров'я є не тільки соціально-економічна криза, але й глобальні екологічні проблеми, недосконала система охорони здоров'я в нашій країні та вкрай низький рівень валеологічної культури дітей і дорослого населення. Тому є актуальним звернення до історії формування і розвитку циклу медико-біологічних дисциплін у вищих педагогічних закладах та підтвердження їх актуальності й необхідності в загальній системі підготовки фахівців. Адже предметом вивчення медико-біологічного циклу є людина, збереження та зміцнення її здоров'я. Система освіти на сьогодні надає школярам достатній обсяг знань, але не може повною мірою виконати соціальне замовлення суспільства – зберегти здоров'я підростаючого покоління. Підтвердження цьому – катастрофічний стан захворюваності дітей України, нестійка мотивація у них до збереження свого здоров'я. На жаль, більшість підлітків та молодих людей не мають достатніх знань про способи збереження та зміцнення здоров'я, не можуть приділити власному організму належну увагу, а ще не мають достатньої сили волі, щоб дотримуватися правильного способу життя. Тому гасло "Здоров'я через освіту" і на сьогодні залишається дуже актуальним [5].

Метою та завданням нашого дослідження є обґрунтування актуальності циклу медико-біологічних дисциплін у навчальних планах вищих педагогічних закладів I–IV рівнів, що, насамперед, впливає на формування індивідуального здоров'я та професійної компетентності майбутнього вчителя.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізуючи історичні джерела, ми приходимо висновку, що підготовка до здорового способу життя у людини може відбуватися двома шляхами. Перший шлях проходить стихійно та неусвідомлено, через віддзеркалення певних форм, норм поведінки і життєдіяльності, які панують у соціальному оточенні та є цінними для особистості. Результативність цього шляху відтворюється переважно у вживанні алкоголю, тютюнопалінні, нераціональному харчуванні, малій руховій активності (О. Вакуленко, А. Власюк, С. Свириденко, Л. Сущенко). Наступний шлях – цілеспрямований та усвідомлений, через створення власної системи життєдіяльності, основу якої складає задовільне ставлення до свого здоров'я. Сьогодні його пов'язують з валеологічною освітою та

валеологічним вихованням (Г. Апанасенко, Т. Бойченко, І. Брехман, В. Горашук, М. Гриньова, В. Оржеховська, С. Страшко та ін.).

Реформаційні процеси сьогодення в освіті, а саме в галузі підготовки педагогічних кадрів, умотивовані глобальними соціально-економічними та суспільно-політичними змінами і тому потребують історико-системного підходу до їх вивчення, з метою визначення подальших перспектив розвитку освітньої галузі. Отже, актуалізується спрямування – від сучасного до майбутнього через минуле.

Видатний науковець XVII ст. Я. Коменський є основоположником сучасного вчення про формування здоров'я молодого покоління. Ян Амос Коменський вважав, що важливою умовою формування здоров'я дітей і успішного навчання їх є правильний розподіл часу, чергування праці та відпочинку, раціональне харчування. Сднією із умов здоров'я, писав учений, є рух і зв'язок з природою. Він створив цілісну систему виховання, в якій приділялась увага рівноцінно як до отримання знань так і до питань з формування індивідуального здоров'я, фізичного, гігієнічного і морального [4].

Відомий педагог-мислитель XVIII ст. І. Песталоцці, спостерігаючи за здоров'ям своїх вихованців, прийшов до висновку, що зберігається важливий взаємозв'язок між розвитком фізичних умінь та всебічним розвитком особистості: порядність, почуття, розумова здатність тощо. У своїх працях він наголошував, що кожен повинен виконувати "елементарну гімнастику", але вона ще має поділятися залежно від роботи, яку виконує людина. А також вперше звернув увагу на те, що комплекс гімнастичних вправ має відрізнятися за статевими ознаками – жіночий і чоловічий. Усі ці аспекти допомагають зберегти й укріпити здоров'я і забезпечити гармонійний розвиток людини [6, с. 4].

Здоров'я людей стосується глобальних проблем, що мають життєво важливе значення для всього людства, в яких найбільше загострено суперечності, що народжуються сучасними й очікуваними в майбутньому ситуаціями, де диспропорційні стани досягли чи можуть досягти в оглядовій перспективі катастрофічних наслідків, як зазначав М. Амосов [1]. Наука і, насамперед, філософія, розробляють методологію і світоглядні аспекти глобальних проблем здоров'я людей: від часткового завдання ліквідації небезпечних інфекційних захворювань до певних установок, пов'язаних з "виживанням" людини на планеті.

Наука повинна синтезувати в собі різні пізнавальні прагнення людини, розглядати біологічне, інтелектуальне й духовне здоров'я як умову, базис для створення і удосконалення духовних та інтелектуальних досягнень. Для того, щоб людина могла виконати історичну місію на Землі і в Космосі, вона повинна бути здоровою. Сучасній людині в техногенно зміненому навколишньому середовищі, насиченому багатьма небайдужими для організму факторами фізичної, хімічної, і біологічної природи, великим обсягом психоемоційних впливів – зберегти здоров'я непросто [2, с. 7].

Наші дослідження показали, що домінуючі захворювання педагогів також пов'язані з неправильною організацією їхнього життя і, насамперед, навчального процесу. Це захворювання органів дихання, кровообігу, кістково-м'язової системи (56,5%), кишково-шлункового тракту (9,4%). Найбільш поширені захворювання нервової системи (42%) [8, с. 9]. Причин цього багато, але необхідно виокремити головні: відсутність постійного режиму дня, оптимального фізичного навантаження; високе нервово напруження і відсутність психофізичної регуляції, пов'язаної із зняттям нервово-емоційного

напруження; недостатність розвитку комунікативної культури, що включає систему знань, норм, цінностей і зразків поведінки в діловому й емоційному спілкуванні; знання правил і вимог особистої гігієни, загартування тощо. Усе це, на жаль, ще не стало предметом турботи педагогів і медичних працівників, частиною загальної багатоаспектної проблеми – збереження фізичного, психічного, соціального, морального і духовного здоров'я, етичної атмосфери навчального процесу. Унаслідок міждисциплінарної неузгодженості спеціалісти недостатньо поінформовані про те, що робиться у суміжних і тим більше віддалених від них науках. Це впливає на якість інтеграційних процесів в освіті.

А також ми можемо спостерігати, що у класах з безкомпромісним учителем, що дотримується жорстких вимог, поточна захворюваність в 2 рази вища; майже втричі більше дітей з мікросимптоматикою, що свідчить про порушення нервово-психічного здоров'я, ніж у паралельному класі з м'яким, доброзичливим вчителем. Щорічно багато мікростресів створює вчитель, щоб, креслячи червоними чорнилами зошити, показати учню, який той безграмотний, а потім публічно влаштувати "осуд". Вчитель, який знає рівень здоров'я своїх дітей та індивідуальні особливості їхнього психічного стану, не буде обурений їхнім нерозумінням, неухважністю. Він не проведе контрольну роботу після чергової хвороби дитини, не буде дотримуватися "єдиних жорстких" правил для всіх.

У кінці ХХ ст. формується нова стратегія сучасного загальноосвітнього навчального закладу, в якій здоров'я розглядається як необхідний компонент освіти. У 1999 році було прийнято Закон України від 13.05.99 р "Про загальну середню освіту", основним завданням якої є: "... виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я учнів [3]". Почали викладатися дисципліни спрямовані на формування знань, які необхідні для збереження здоров'я учнів: вікова фізіологія, шкільна гігієна, основи медичних знань, валеологія, ОБЖД, які на сьогодні об'єдналися в інтегрований курс "Основи здоров'я". Звідси, як важливе педагогічне завдання постає виховання культурного та валеологічно грамотного школяра, здатного нести відповідальність за своє здоров'я. Від того, наскільки успішно в людині сформується і закріпляться валеологічні орієнтації і навички здорового способу життя в молодому віці, залежить у майбутньому реальний спосіб життя людини.

Після введення в загальноосвітніх навчальних закладах відповідних дисциплін починається підготовка вчителів до викладання циклу медико-біологічних дисциплін. Зокрема, в планах підготовки вчителів початкового навчання це подано викладанням таких дисциплін: ОБЖД, ОМЗ, анатомія і фізіологія дітей з основами генетики, основ валеології. Введено нові методи викладання у школі цих дисциплін: здоров'язберігаючі освітні технології, тренінги, індивідуальні заняття, самостійна робота учня тощо. Останнім часом, у навчальних планах спостерігається тенденція до зменшення загальноосвітніх годин, зокрема, годин медико-біологічного циклу, за рахунок їх збільшення з професійно-орієнтованих дисциплін. Навчальними програмами цих дисциплін передбачається формування у майбутніх вчителів окремих знань й умінь, що є складовими професійної компетентності майбутнього фахівця. Проте цих складових не достатньо для формування валеологічної культури майбутнього педагога та його готовності до здійснення педагогічної діяльності. На сьогодні

вже відкрито спеціальність "Здоров'я людини", за кваліфікацією вчитель основ здоров'я, організатор валеологічної служби.

Висновки. Подальший розвиток людства значно залежить від моральних звичок, а не від рівня технічних досягнень. Моральні звички, – як стверджував А. Ейнштейн, – це здоровий дух, який формується в суспільстві, у здоровому тілі протягом життя людини, організованого за законами природи. Нездоров'я – це погане пристосування до навколишнього світу чи навіть повне зневаги ставлення до нього [2]. Досвід минулого в боротьбі з багатьма захворюваннями показує, що людство користувалося нетрадиційними методами для успішного лікування та оздоровлення людини. Проте часи заперечення історичного надбання минули, а це означає, що історичний досвід потребує нового переосмислення щодо наукових, моральних, соціальних і біологічних позицій. За основу профілактичної та валеологічної стратегії в досягненні здоров'я покладено збереження його від народження та зміцнення протягом всього життя, розуміння його цілісності, цілеспрямованості та поліпшення загального стану організму та вдосконалення регуляції систем і функцій.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Робота, що проводиться сьогодні щодо формуванню індивідуального здоров'я людини викликає значний інтерес, що закономірно викликано не тільки проблемою, яка постала перед людством – погіршенням індивідуального здоров'я людей, – але й ідеєю духовного відродження нації. Усе це зумовлює актуальність і необхідність вивчення історичних шляхів щодо формування в особистості ставлення до індивідуального здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. – М. : Физкультура и спорт, 1987. – 64 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд. ЛГУ, 1968. – 339 с.
3. Закон України про загальну середню освіту // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 32 – С. 80.
4. Заплатников Л. Т. Проблемы валеологии и гигиены в педагогике: прошлое, настоящее, будущее / Л. Т. Заплатников. – Донецк : ООО "КИТИС", 1998. – 228 с.
5. Здоров'я нації : міжгалузева комплексна програма на 2002–2011 роки, затв. постановою КМУ від 10 січня 2002 р. № 14. – К., 2002.
6. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения : в 3-х т. / И. Г. Песталоцци ; под ред. М. Ф. Шабаевой. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1961.
7. П'ясецька Н. А. Формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти I-II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Н. А. П'ясецька. – К., 2004. – 20 с.
8. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2008 р. / М-во охорони здоров'я України, Центр мед. Статистики. – 2009.
9. Страшко С. В. Медико-біологічна і валеологічна підготовка майбутніх учителів (концептуальні засади) / С. В. Страшко, Л. А. Животовська // Всеукр.

наук.-практ. конф. "Науково-методичні підходи до викладання природничих дисциплін в освітніх закладах XXI століття". – Полтава, 2001. – С. 7–16.

Дата надходження статті: 30.06.2010 року.

Дата прийняття статті до друку: 03.03.2011 року.

УДК 378

Л. В. Коваль,

доктор педагогічних наук, професор
(Бердянський державний
педагогічний університету)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. До пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку суспільства належить модернізація системи вищої освіти України відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції з метою вдосконалення особистісно-професійної підготовки фахівців, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність. Методологічними засадами цього процесу є Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття", 1993), Концепція розвитку педагогічної освіти (1998), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004) тощо. Нормативне підґрунтя сучасного функціонування галузі визначають закони України "Про освіту" (1996), "Про загальну середню освіту" (1999), "Про вищу освіту" (2002).

У сучасних умовах важливо повною мірою враховувати нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів, зокрема професіоналів нової генерації з конкурентоздатним рівнем кваліфікації, які мають не лише орієнтуватися в типових педагогічних ситуаціях, а й організовувати навчальну діяльність молодших школярів на основі цілеспрямованого, методично грамотного